

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті досліджено змістову характеристику готовності до співпраці соціального педагога, практичного психолога, вихователів, батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу дошкільної освіти. Проаналізовано дефініцію «соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу дошкільної освіти». Представлено авторську програму психолого-педагогічного коучингу і визначено його основний результат, а саме: усвідомлення фахівцями закладу дошкільної освіти та батьками важливості соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами як передумови їхньої ефективної інтеграції до інклюзивного закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: інклюзивне навчання, освітні потреби, соціальна адаптація, коучинг, тьютер, заклад дошкільної освіти, інклюзія.

**Kravets L.M.,
Havryliuk D. V.**

SOCIAL ADAPTATION OF PRESCHOOL CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS FOR INCLUSIVE LEARNING

The article investigates the substantive characteristics of the readiness of the social teacher, practical psychologist, educators, parents of children with special educational needs in the conditions of the pre-school educational institution. The definition of "social adaptation of children with special educational problems in the conditions of the institution of general educational institution " is analyzed.

At the present stage in our country there is a tendency to increase the number of children with special educational needs. Scholars argue that over time, special institutions do not provide a sufficient level of their socialization. This actualizes the content of this problem, ie the awareness of preschool specialists and parents of the importance of social adaptation of children with special educational needs as a prerequisite for their effective integration into an inclusive preschool institution.

The main results of psychological and pedagogical coaching are determined: the awareness of specialists of the pre-school educational institution and parents of social adaptation importance for children with special educational needs as a requirement for their effective integration into the inclusive pre-school educational institution.

Our psychological and pedagogical coaching program "Psychological and pedagogical aspects of working with teachers and parents raising children with special educational needs" aims to make professionals and parents aware of the importance of social adaptation of children with special educational needs as a prerequisite for their effective integration into inclusive preschool education. . Coaching was tested on a group of social educators, practical psychologists, educators and parents. It is proved that the use of the coaching program in working with the pedagogical staff of

educational institutions with inclusive groups will help to optimize the process of social adaptation of children with special educational needs in the conditions of preschool education institutions with inclusive groups and beyond.

Key words: inclusive learning, educational needs, social adaptation, coaching, tutors, pre-school education, inclusion.

Дослідження проблеми інклюзивної освіти в умовах інклюзивного середовища цікавила зарубіжних і вітчизняних дослідників протягом багатьох десятиліть. Доцільно зазначити, що існує гостра необхідність розробки та проектування змін у системі дошкільної освіти, зокрема в готовності до співпраці фахівців та батьків щодо соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного простору.

Незважаючи на низку наукових досліджень, досягнень практиків, впровадження інклюзивної освіти в умовах інклюзивного освітнього простору характеризується великою кількістю недоліків. Інклюзивна освіта потребує вдосконалення законодавчої бази, а також врегулювання принципів фінансування, створення в закладах освіти сприятливого інклюзивного простору, формування матеріально-технічної бази, методичного і кадрового забезпечення, подолання соціальних і професійних стереотипів тощо. Ученими обговорюються проблеми інтеграції дітей з особливими освітніми потребами й активно розробляються підходи до навчання та виховання їх в умовах інклюзивного закладу дошкільної освіти. Вони наголошують, що надання професійної соціально-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами та їх батькам має важливе значення для здійснення успішної соціалізації в умовах інклюзивного освітнього простору.

Стан досліджень. Аналіз зарубіжної та вітчизняної практики впровадження інклюзії в освітній процес дав можливість виокремити праці учених, які зробили вагомий внесок у розробку теоретико-методичних основ інклюзивної освіти (В. Засенко, Д. Дешлер, Т. Дмитрієва, А. Колупаєва, Т. Лорман, Н. Назарова, Є. Пургина, М. Семаго, Н. Семаго, Д. Харві, В. Хитрюк, Н. Шматко, О. Ярська-Смирнова та ін.); умов забезпечення сприятливого характеру міжособистісних стосунків і психологічного клімату в інклюзивному середовищі (Т. Кожекіна, В. Циренов та ін.); шляхів професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти (С. Алехіна, Д. Ахметова, О. Денисова, Є. Кутепова, О. Мартинова, В. Понікарова, Н. Романович та ін.). Проблему підготовки майбутнього вихователя до професійної діяльності вивчали та продовжують вивчати А. Беленька, О. Богініч, А. Богуш, Л. Зданевич, О. Кучерявий, Л. Кондрашова, К. Крутій, О. Писарчук та ін. Питання готовності майбутнього педагога до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти досліджували Н. Назарова, І. Хафізулліна, Ю. Шумилівська та ін. [8]. На сучасному етапі в нашій державі спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами. Науковці стверджують, що на часі спеціальні установи не забезпечують достатній рівень їхньої соціалізації. Це актуалізує зміст даної проблеми, тобто усвідомлення фахівцями закладу дошкільної освіти та батьками важливості соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами як передумови їхньої ефективної інтеграції до інклюзивного закладу дошкільної освіти.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні проблеми соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами

в умовах закладу дошкільної освіти з інклюзивними групами та розробці на цій основі ефективної програми підвищення педагогічної майстерності фахівців та батьків щодо здійснення соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу дошкільної освіти з інклюзивними групами.

Виклад основного матеріалу. Активні наукові розробки проблеми інклюзивного навчання з'явилися у науковій літературі приблизно в середині 80-х років минулого століття та тривають і дотепер. На користь інклюзивної освіти в Україні та за кордоном вироблено чимало теоретичного і практичного матеріалу. За інклюзивну освіту, насамперед, активно виступають самі батьки дітей з інвалідністю, а також громадські та благодійні організації, які мають дотичний профіль діяльності.

У ході дослідження нами був організований та проведений психолого-педагогічний коучинг готовності до співпраці фахівців та батьків щодо усвідомлення спеціалістами закладу дошкільної освіти та батьками важливості соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами як передумови їхньої ефективної інтеграції до інклюзивного закладу дошкільної освіти. Базою для проведення став інклюзивно-ресурсний реабілітаційний центр м. Кременця. Тьютором виступила директор Діана Мельник.

Формування батьками та педагогічними працівниками соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в діяльність інклюзивного закладу дошкільної освіти передбачав застосування низки інтерактивних методів, прийомів і технік, вибір яких визначався метою роботи на кожному кластері психолого-педагогічного коучингу.

Мета психолого-педагогічного коучингу: сприяти усвідомленню фахівцями та батьками сутності соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу дошкільної освіти з інклюзивними групами, а також забезпечити набуття та поглиблення умінь і навичок здійснення соціальної адаптації дітей із особливими освітніми потребами.

Основні завдання коучингу такі:

1. Аналіз змісту соціальної адаптації дітей із особливими освітніми потребами та чинників, які впливають на цей процес.

2. Набуття умінь і навичок соціальної адаптації дітей із особливими освітніми потребами в умовах закладу дошкільної освіти з інклюзивними групами навчання – під час їхньої самопрезентації, різних форм формального і неформального спілкування.

3. Набуття навичок попередження та подолання труднощів в організації соціальної адаптації дітей із особливими освітніми потребами, а саме:

а) проявів емпатії та вміння слухати, розуміння специфіки роботи з дітьми із особливими освітніми потребами;

б) зниження агресії та управління емоціями у роботі з дітьми із особливими освітніми потребами, підвищення рівня толерантності в процесі соціальної адаптації;

в) подолання стереотипного ставлення до дітей із особливими освітніми потребами у процесі навчання і виховання, а також спілкування з ними;

г) зміцнення групової єдності фахівців закладу дошкільної освіти і батьків, котрі виховують дітей із особливими освітніми потребами під час соціальної адаптації.

Базовий варіант коучингу складався з 3-х кластерів (по 4 години кожен), розрахованих на 12 годин. Програма реалізувалася в умовах інклюзивно-ресурсного центру м. Кременця як форма професійного навчання фахівців і батьків (протягом шести тижнів, раз на тиждень, по дві години після робочого дня).

У структурі коучингу використовувалися різні інтерактивні техніки.

Програма коучингу «Психолого-педагогічні аспекти роботи з педагогами та батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами»

Кластер 1. Соціально-педагогічні проблеми дітей з особливими освітніми потребами

Фішбоунг. «Діти з особливими освітніми потребами, які вони?».

Відповідно до інклюзивної освіти та міжнародних документів, діти з особливими потребами – це особи до 18 років, котрі потребують додаткової підтримки в освітньому процесі (діти з порушеннями розвитку, з інвалідністю, діти-біженці, працюючі діти, діти-мігранти, діти – представники нацменшин, діти – представники релігійних меншин, діти із бідних сімей, безпритульні діти, діти-сироти, діти із захворюваннями СНІД/ВІЛ та ін.).

В українському законодавстві термін «діти з особливими освітніми потребами» використовується у розумінні інклюзивної освіти й охоплює дітей з порушеннями психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю [5].

Інтеграційні психосоматичні вправи

Вправа 1. «Ми всі маємо стереотипи і упередження».

Інструкція. Учасники витягують картки з назвами поширених стереотипів та упереджень щодо дітей з особливими освітніми потребами – розумового, поведінкового, соціального, медичного. Наводять по три приклади кожного. По черзі зачитують.

Вправа 2. «Ідеальна дитина – ідеальні батьки».

Інструкція. Батьки описують на аркушах паперу ідеальну, на їхню думку, дитину та ідеальних батьків. Бажаючі зачитують свої описи, а потім ведучий запитує: «А хто знає таких людей? Чи є вони в вашому оточенні? Група приходиться висновку, що ідеальних людей не існує». Ведучий пропонує розірвати аркуші з описами і прийняти своїх дітей і себе самих такими, які вони є.

Вправа 3. «Коли мені складно спілкуватися з дитиною, то я ...».

Інструкція. Учасники по черзі називають свої труднощі в спілкуванні з дитиною, можливі способи їх вирішення. Якщо виникає затримка, то група пропонує свої варіанти вирішення проблемних ситуацій.

Поради: при взаємодії з дитиною намагайтеся пам'ятати про те, як ви спілкуєтеся з нею; поступово знімайте з себе турботу і відповідальність за особисті справи вашої дитини; дозволяйте їй помилятися. Тільки тоді вона буде дорослішати і ставати «самостійною».

Вправа 4. «Сильні сторони моєї дитини».

Інструкція. Батьки говорять про сильні сторони своєї дитини, про те, що вважають цінним у неї. Потім йде обговорення, як використовувати ці якості.

Методичний діалог. «З якими особливостями дітей з особливими освітніми потребами ми можемо зіткнутися в закладі дошкільної освіти, вдома, поза ними?».

Інструкція. Тьютор об'єднує учасників коучингу у групи. Кожна група відстоює свою думку, наводячи факти та аргументи.

Заповнення таблиці. «Сам і разом з дитиною».

Батьки повинні згадати і розподілити на дві колонки справи, обов'язки, які їх діти можуть виконувати самостійно і тільки за їхньої участі. Обговорення таблиці з питань: «Чи є у вас зіткнення з дитиною на ґрунті виконання будь-яких справ?», «Що він може виконувати з допомогою дорослих і що повинен виконувати самостійно?».

Робота в групах. «Шляхи подолання найбільш типових стереотипів про особливості дітей з особливими освітніми потребами».

Інструкція. Батьки та педагоги об'єднуються в 4 групи і працюють над заданою темою. Після цього делегований учасник виголошує думки своєї групи.

Індивідуальні пошуки. Описати приклади особистого зіткнення зі стереотипами щодо дітей з особливими освітніми потребами в закладі дошкільної освіти і поза ним та проаналізувати, як це позначилося на спілкуванні з дітьми, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі, і появи в них навчальних труднощів, комунікативних бар'єрів тощо.

Підготувати та провести інтерв'ю з кимось із учасників коучингу в контексті взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

Кластер 2. «Зміст і завдання соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами»

Діалог-суперечка. «Сутність соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами».

Тьютор викликає на суперечку когось із присутніх фахівців чи батьків і тим самим дає змогу розкрити зміст проблеми «Перспективи соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного закладу дошкільної освіти».

Методичний дивертисмент. «Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами».

Соціальна адаптація – це постійний процес і результат активного пристосування індивіда до умов мінливого соціального середовища. У процесі соціальної адаптації формуються прийнятні оточенням навички спілкування, поведінки та діяльність, що дають можливість особистості самоствердитися, реалізувати свої потреби [2].

Поетапні здійснення соціальної адаптації відображені в індивідуальній програмі розвитку. Індивідуальна програма розвитку – один із найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Це документ, що містить детальну інформацію про дитину і послуги, які вона має отримувати. Її розробляє команда педагогів, котрі працюють із дитиною, батьки та керівник закладу дошкільної освіти; підписує керівник та батьки. Відповідальність за реалізацію програми покладено на всіх членів команди, а відстежує виконання завдань, окреслених у плані, методист закладу дошкільної освіти. Програму складають на пів року, при необхідності корегують [1].

Педагогічний ФЛЕШ-меседж. Творче завдання (робота в малих групах). «Як можна попередити труднощі у вихованні дітей з особливими освітніми потребами?».

На сучасному етапі однією з альтернативних форм здобуття освіти дітей з особливими потребами стало інклюзивне навчання. Інклюзивне навчання, передусім, передбачає перебування дитини з особливими потребами в масовому закладі дошкільної освіти, оволодіння нею певними компетентностями та компетенціями в ті ж самі терміни, що і здоровою дитиною. Сама ідея інклюзії

базується на тому, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути найбільш наближені до умов і стилю життя суспільства, в якому вони перебувають. Стосовно дітей з обмеженими психофізичними можливостями це означає, що дитина з особливими потребами має право задовольняти свої потреби так, як і всі інші члени суспільства; в сім'ї створюються найкращі умови, а обов'язок місцевої влади – надавати можливості для виховання таких дітей вдома; навчатися можуть практично всі діти, незалежно від наявних порушень.

Заклад дошкільної освіти має підтримувати тісний зв'язок із батьками.

Найбільш типові групи батьків «особливих дітей»: не розуміють значення освіти в розвитку дитини; байдужі до роботи педагогів, не виявляють інтересу до освітніх закладів; не приділяють належної уваги вихованню дітей; дуже опікуються своєю дитиною, постійно проявляють тривогу за неї, вимагають від педагогів особливої уваги і особливого ставлення до дитини порівняно з іншим дітьми; найвимогливіші і надмірно суворі батьки; не сприймають педагогів за авторитетних осіб.

Індивідуальні пошуки. Підготувати завдання: «Труднощі у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, які траплялися у мої професійній діяльності (описати 5-7 труднощів)».

Кластер 3. «Подолання труднощів в організації соціальної адаптації дітей із особливими освітніми потребами»

Міні лекція. «Важливість подолання труднощів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами».

Практичний психолог і соціальний педагог у роботі з дітьми з особливими потребами надає низку послуг: освітні, виховні, психологічні. Завдання їх ґрунтуються на основі посадових обов'язків працівників закладу дошкільної освіти, а саме: сприяння всебічному розвитку особистості дітей різного віку; активізація прояву пізнавальної сфери дітей; визначення рівня розвитку пізнавальних процесів пам'яті, уваги, уяви, мислення, сприйняття; психологічний супровід дітей у процесі їх адаптації до середовища дитячого садка; виявлення дітей з особливими освітніми потребами та психологічна допомога цим дітям; аналіз сімейного виховання дітей і його вплив на поведінку дитини; формування взаємної емпатії, поваги з метою згуртованості дитячого колективу; формування взаємної стратегії поведінки між батьками та закладом дошкільної освіти під час виховання у дітей.

Самоосвітній вернісаж. «Робота з батьками в умовах інклюзивного закладу дошкільної освіти».

Інструкція. Фахівці презентують свої напрацювання стосовно соціальної адаптації в умовах інклюзивного простору.

Роботу з батьками проводять: вихователь, дефектолог, соціальний педагог, психолог, логопед, лікар.

Принципи практики, орієнтованої на сім'ю: сім'ю необхідно вважати основним одержувачем послуг; підтримувати й шанувати рішення, які приймаються родиною; варто надавати широкий спектр послуг, покликаних поліпшити функціонування дитини та родини.

Індивідуальний підхід у роботі з батьками передбачає: надання фахівцями інформації особистісного характеру; обґрунтування необхідності особливої уваги до їхньої дитини; ініціювання розмов на теми, про які сім'я говорити не

наважується; розуміння педагогом переживань батьків, спільність прийняття важливих рішень; допомога батькам повірити в себе.

Форми роботи з батьками: консультативно-рекомендаційна; лекційно-просвітницька; практичні заняття для батьків організація «круглих столів», батьківських конференцій, дитячих ранків та свят; індивідуальні заняття з батьками та їх дитиною тощо.

Аспекти психолого-педагогічної діяльності освітніх установ з батьками: встановлення перших контактів між сім'єю та установою: запрошення батьків з дітьми або без них відвідати заклад до початку занять; відвідування співробітниками сім'ї вдома; надання батькам писемної інформації про заклад; відвідування занять батьками дитини в кабінеті консультативної діагностики; зустріч для узгодження договору про зарахування до інклюзивного закладу; батьки працюють разом із власною дитиною в установі (це відбувається в контексті розуміння фахівцями необхідності навчити батьків, як допомогти їхній дитині); батьки продовжують домашню роботу за програмою групи і виконують разом із дитиною індивідуальні вправи.

Педагогічні розписи:

1) *Відвідування сім'ї дитини* сприяє налагодженню контактів із сім'єю, з'ясуванню її загальної та педагогічної культури, умов життя дитини, консультуванню щодо єдиних вимог до дитини, обговоренню відхилень в її поведінці, вжиттю необхідних заходів щодо їх запобігання, залученню батьків до індивідуальної роботи з їх дитиною.

2) *Електронне листування з батьками* передбачає періодичне надсилання батькам електронних повідомлень про успіхи вихованця в навчанні, старанність, уважність та відповідальність за доручення. Можна повідомити про певні його труднощі, попросити про зустріч. Варто висловити щиру подяку за хороше виховання дитини.

3) *Бесіди, лекції для батьків* передбачають надання батькам систематизованих знань з теорії виховання, привернення їх уваги до актуальних проблем виховання за допомогою консультацій, вечори запитань і відповідей, читацькі конференції, педагогічні читання. Передбачають надання конкретних рекомендацій, порад з актуальних для батьків питань.

4) *Батьківські збори* як традиційна форма роботи. Один з варіантів – формування проблемної тематики. Проведенню зборів допомагає заздалегідь складений опитувальник.

Інтеграційні вправи для тимблдингу.

Вправа 1. «Чарівник».

Інструкція. Учасники стають у коло. Кожен по черзі називає ім'я, одне зі своїх теперішніх хобі, і одне – бажане в майбутньому. Наступний повторює те, що сказав попередній учасник і оголошує свої вподобання. Так, усі учасники групи знайомляться з захопленнями та інтересами інших.

Вправа 2. «Інтерв'ю».

Інструкція. Кожний учасник виконує певну роль, іншу, ніж в реальності (наприклад, «вихователя інклюзивної групи», «соціального педагога», «практичного психолога», «матір/батька і дитини/дитиною з особливими освітніми потребами» тощо). Решта учасників ставлять п'ять запитань щодо цієї соціальної ролі.

Вправа 3. «Я люблю... Я ненавиджу...».

Інструкція. Написати по п'ять тверджень, які починаються словами: «Я люблю... Я ненавиджу...». Учасники по черзі читають свої твердження.

Вправа 4. «Мене непокоїть те, що...»

Інструкція. Згадайте дитину із особливими освітніми потребами, проаналізуйте: скільки разів (за 1 день) дивились на дитину зверху вниз, звертались до дитини з емоційно позитивним висловлюванням (радісним вітанням, схваленням, підтримкою), на дитину підвищували голос, звертались до дитини з негативним (докором, зауваженням, критикою), скільки справ зробили разом з дитиною.

Підсумок: чого більше – позитивних висловлювань чи негативних вчинків по відношенню до дітей з дитиною з особливими освітніми потребами.

Інтеграційні психосоматичні вправи.

Вправа 1. «Мене дратує...»

Інструкція. За методом незакінчених речень учасники продовжують вислови: Мене дратує те, що..... Мене непокоїть те, що..... Я хотів би змінити ..... Я втомився від того, що.....

Потім учасникам пропонується порвати ці аркуші паперу та покласти їх у ящик для сміття.

Вправа 2. Мета-арт: «Ви – дитина з особливими освітніми потребами».

Інструкція. Клієнту пропонується вибрати карту, яка б відповідала тому, що він втратив у цій проблемній ситуації, проговорюється, що саме. Далі вибрати 2 карти – тим, чим клієнт готовий пожертвувати для виходу з цього стану, потім 5 карт того, що він отримає, переживши дану ситуацію. Карти знаходяться перед ним на столі, щоб він бачив схему виходу, а також для кращого ефекту стікерами підписувати кожну карту. За допомогою карт метафоричної трансформації створюємо нове бачення наявної кризової ситуації та майбутні перспективи.

Творче завдання (робота в парах). Підготувати та здійснити презентацію уявної ситуації, яка стосується роботи з дитиною з особливими освітніми потребами.

Мозковий штурм. «Як можна уникнути труднощів у роботі з дитиною з особливими освітніми потребами».

Інструкція. Учасникам необхідно висловити якнайбільшу кількість ідей за невеликий проміжок часу, обговорити їх та класифікувати.

Робота в парах. Формула «Я-повідомлення» («Моя емоційна власність») та її роль в управлінні емоціями й почуттями.

Інструкція. Кожна група отримує завдання, вивчає його та обговорює цей матеріал.

Завдання. Підготувати текст презентації себе як дитини з дитиною з особливими освітніми потребами під час різних життєвих ситуацій.

Рефлексія коучингу. Основними результатами психолого-педагогічного коучингу було усвідомлення фахівцями закладу дошкільної освіти з інклюзивними групами та батьками важливості соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами як передумови їхньої ефективною адаптації до інклюзивного закладу дошкільної освіти, успішного навчання і виховання. Результатом програми також стали підвищення загального рівня толерантності до дітей з особливими освітніми потребами, сприяння груповій єдності фахівців закладу дошкільної освіти та батьків і підвищення рівня компетенцій та компетентностей кожного з учасників.

Таким чином, програма психолого-педагогічного коучингу сприяла формуванню переконань батьків і фахівців, що діти з особливими освітніми потребами потребують спеціально організованої соціальної адаптації, яка передбачає глибоке вивчення особливостей їхньої психіки, визначення психолого-педагогічних умов навчання та виховання, складання індивідуальної освітньої траєкторії, при потребі надання консультативної допомоги тощо. Здійснення такої соціальної адаптації допоможе успішно коригувати хід розвитку та становлення особистості дитини.

Процес соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами є системою передавання соціального досвіду з урахуванням особливостей і потреб різних категорій дітей з порушенням розвитку (за активної їх участі) та забезпечення адекватних умов. Інклюзивна освіта – особливий підхід, що вимагає адаптувати програму розвитку та освітнє середовище в закладі дошкільної освіти з інклюзивними групами до потреб дітей, які відрізняються своїми можливостями.

Розроблена нами програма психолого-педагогічного коучингу «Психолого-педагогічні аспекти роботи з педагогами та батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами» спрямована на усвідомлення фахівцями та батьками важливості соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами як передумови їхньої ефективної інтеграції до інклюзивного закладу дошкільної освіти. Коучинг був апробований на групі соціальних педагогів, практичних психологів, вихователів і батьків. Доведено, що використання програми коучингу в роботі з педагогічним персоналом закладів освіти з інклюзивними групами допоможе оптимізувати процес соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу дошкільної освіти з інклюзивними групами та поза його межами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 31.01.2020).
2. Балакірська Л. В. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами. *Педагогічна майстерня*. 2011. № 6. С. 11–13.
3. Бастун Н. Діти із затримкою психічного розвитку. *Дефектологія*. 1997. № 3. С. 37–41.
4. Войтко В. В. Психолого-педагогічний супровід дітей з затримкою психічного розвитку: методичні рекомендації. Кропивницький: КЗ «КОІППО ім. В. Сухомлинського», 2017. 48 с.
5. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі та соціальному середовищі : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 308 с.
6. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2008. 302 с.
7. Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів України з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» від 6 липня 2010 року №1224. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2442-17> (дата звернення: 09.10.2018 р.).
8. Кас'яненко О. М. Співдружність з батьками як умова компенсуючого виховання дітей з особливими потребами. Сучасні тенденції розвитку науки і

освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Мукачєво, 17–18 травня 2017 р.) / гол. ред. Т. Д. Щербан. Мукачєво: РВВ МДУ, 2017. С. 58–60.

9. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.

10. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія та методика: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2013. 292 с.

REFERENCES

1. Bazovyj komponent doshkilnoyi osvity v Ukrayini. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovyj-komponent-doshkilnoyi-osvity-v-ukrayini> (data zvernennya: 31.01.2020). [In Ukrainian].

2. Balakirska L. V. (2011). Inklyuzyvna osvita dlya ditej z osoblyvymy potrebamy. Pedagogichna majsternya. # 6. S. 11–13. [In Ukrainian].

3. Bastun N. Dity iz zatrymkoyu psychichnogo rozvytku. Defektologiya. 1997. # 3. S. 37–41. [In Ukrainian].

4. Vojtko V. V. (2017). Psychologo-pedagogichnyj suprovid ditej z zatrymkoyu psychichnogo rozvytku: metodychni rekomendaciyi. Kropyvnyczkyj: KZ «KOIPPO im. V. Suxomlynskogo». 48 s.

5. Gavrylov O. V. (2009). Osoblyvi dity v zakladi ta socialnomu seredovyshhi : navchal'ny`jposibnyk. Kamyanez-Podilskyj: Aksioma. 308 s. [In Ukrainian].

6. Degtyarenko T. M. (2008). Korekcijno-reabilitacijna robota v specialnyx doshkilnyx zakladax dlya ditej z osoblyvymy potrebamy: navchalnyj posibnyk. Sumy: Universytetska knyga. 302 s. [In Ukrainian].

7. Zakon Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do zakonodavchyx aktiv Ukrayiny z pytan zagal'noyi serednoyi ta doshkilnoyi osvity shhodo organizaciyi navchalno-vyovnogo procesu» vid 6 lypnya 2010 roku #1224. URL<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2442-17> (data zvernennya: 09.10.2018 r.). [In Ukrainian].

8. Kasyanenko O. M. (2017). Spivdruzhnist z batkamy yak umova kompensuyuchogo vyovnannya ditej z osoblyvymy potrebamy. Suchasni tendenciyi rozvytku nauky i osvity v umovax poglyblennya yevrointegracijnyx procesiv: zb. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Мукачєво, 17–18 травня 2017 р.) / гол. ред. Т. Д. Шербан. Мукачєво: РВВ МДУ, С. 58–60. [In Ukrainian].

9. Konceptiya rozvytku inklyuzyvnoyi osvity. (2010). Informacijnyj zbirnyk Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny. # 34/35/36. S. 46–49. [In Ukrainian].

10. Kuzava I. B. (2013). Inklyuzyvna osvita doshkilnykiv, yaki potrebuyut korekcijni psyhofizychnogo rozvytku: teoriya ta metodyka: monografiya. Luczk: PP Ivanyuk V. P. 292 s. [In Ukrainian].

dasha16as@gmail.com

Рецензент: д. пед. н., професор Шевченко Г.П.